

Anmeldelser

MICHAEL LARSEN: *Den Store Tid – Aftenlandet. People's Press. Danmark 2004. ISBN 87-91518-06-7. 399 sider.*

Det vakte en ikke ringe opsigt, da Michael Larsen, bedst kendt som spændingsforfatter, i 2004 gjorde sit første forsøg som fortæller af den historiske roman. Romanen foregår for størstedelens vedkommende i København i 1878. Handlingens hovedperson er den unge Lars Mikkelsen, netop ankommet til hovedstaden fra Frederiksborg, og hvor det er faderens tanke, at han skal påbegynde et solidt studium, helst det juridiske, der har Lars Mikkelsen ganske andre planer. Han vil være forfatter, og han ser sig selv som den, der kan genoplive den historiske roman. Lars' forhold til faderen er ikke godt, og det bliver derfor et mål i sig selv at løsrive sig også økonomisk fra forældrene. Hans talent er uomtvisteligt, men den unge mand har et alvorligt handicap. Han insisterer på at være kunstner på kunstens egne betingelser. Han vil ikke spændes for nogen politisk vogn, og han vil følgelig ikke deltage som kombattant i den forfatnings- og kulturkamp, der for alvor er gået i gang her tre år efter, at Estrup er blevet konseilspræsident. Han kommer imidlertid til at sande, at det ikke er så ligetil endda at undgå dette, og alene i beskrivelsen af dette forhold indeholder romanen en væsentlig kvalitet, nemlig denne, at kunsten ikke er eller rettere bør være politisk. At kunsten igennem tiden er blevet misbrugt til forskellige politiske formål, er en banal konstatering, men det turde ligeledes være klart, at intetsteds er kunsten blevet misbrugt så groft, som når den er blevet spændt for den vogn, der under det ene eller det andet slogan har villet prædike samfundets omkalfatring, har villet det revolutionerende og omstyrtende.

Anmeldelser

Inden vi går videre, kan det være nyttigt at hæfte sig ved den relative opsigt, som bogen vakte. Det er jo ikke nogen hemmelighed, at de to brødre Adler, Nathan og Edmund, er identiske med brødrene Brandes, og at de to brødre kommer under endog særdeles kærlig behandling af Michael Larsen, der ikke ser dem, og specielt ikke Nathan Adler (Georg Brandes), som de lysende stjerner på firmamentet, som de ellers har været anset for i nu mere end 130 år. Sligt var ikke populært i Danmark anno 2004, og er det nok heller ikke her året efter. Denne anmelder mindes en duel i *Deadline*, hvor Jørgen Knudsen, der har skrevet tusinder af sider om sit idol, Georg Brandes, blev Michael Larsen svar skyldig, da denne kunne dokumentere, i hvor høj grad der fra Brandes' side var tale om litterært tyveri, bl.a. i hovedværket *Udvandringslitteraturen*. Det var tydeligvis ikke populært at rive guden ned fra piedestalen, og dog fortæller Michael Larsens roman os, hvor nødvendigt det er, at det endelig sker.

Da hovedpersonen Lars Mikkelsen har fået læst Nathan Adlers *Udvandringslitteraturen*, reflekterer han over indholdet.

»Han vidste ikke rigtigt, hvad han skulle mene om bogen, og var blevet lidt nervøs ved tanken om, hvad han havde indladt sig på. Han manglede forudsætningerne for helt at forstå, hvad der havde udløst så stor vrede og forargelse på det danske parnas. Der var store fordringer til litteraturen i bogen, som Lars ikke mente var litteraturens opgave, og også sært naive forestillinger om, hvad den kunne, lidt ligesom da man i sin tid introducerede telegrafien med alle de urealistiske og blåøjede lovprisninger af, hvordan det ville knytte mennesker sammen og stoppe alverdens krige. Lars troede ikke på den slags utopier. Han var sin Schopenhauer tro. I Lars' hoved skulle litteraturen fornøje og gribe og bevæge og gerne også udfordre og give indsigt i ellers utilgængelige forhold. Men at se litteraturen brugt på politiske vækkelsesmøder var ham en græsselig tanke«.

Anmeldelser

I den skønlitterære form får Michael Larsen fastslået, at kunsten ikke skal tjene et politisk program, ikke, kunne man sige, besmudse sig selv ved at blive brugt til noget, der kun kan gøre den mindre og lavere, kun kan skabe begejstring gennem tilhængernes støjende applaus og inderlig modvilje hos de, der ikke abonnerer på den pågældende ideologi.

Efter at have fået afvist sit romanforlæg af Nathan Adler, der ikke har besværet sig med at læse manuskriptet, gør Lars Mikkelsen endnu et forsøg hos forlægger Volquartz, der ganske vist giver udtryk for sin anerkendelse, men alligevel forsøger at overtale Mikkelsen til at skifte genre, hvormed han mener, at den unge forfatterspire skal skrive i den realistiske stil og derfor også holde igen med »Deres smukke sprog«. Scenen uddar, og jeg må derfor igen gengive et lidt længere afsnit, da det synes at vise noget essentielt hos romanens hovedperson, Lars Mikkelsen, og således også hos Michael Larsen og hans forhold både til kunsten og til det at eksistere som sådan.

»– Hvor står de politisk, unge mand? Er der slet ikke noget, De er utilfreds med? Rasende over? Al den energi de bruger på sværdkampe og blodige henrettelser – De skulle tage at projicere al denne kraft over i noget nyttigt.

– Noget nyttigt? Jeg forstår ikke helt, hvad De mener.

Lars rystede på hovedet.

– Tiden har brug for at høre de unge stemmer.

– Er det forsvarsspørgsmålet, De sigter til? I givet fald er jeg for krig, sagde Lars og modererede det: – Hvad jeg mener er, at skulle det komme til krig, er jeg gammeldags. Jeg ser nok fejlene, der blev begået i '64, men grundlæggende mener jeg ikke, som de radikale vist mener, at man bare skal nedlægge militæret.

Anmeldelser

– Nej, jeg ser en vis blodtørst i Deres roman. Dø, om så det gælder? Er det Deres motto?

– Skulle det komme dertil, ja.

– Hvor har De selv aftjent værnepligt?

– Jeg har fået udsættelse. Men lige nu er det jo fredstid.

– I fredstid er det nemt at have heltemodige synspunkter, er det ikke? Sagde Volquartz og løftede det ene øjenbryn.

– Vel også at sige det modsatte?

– Siger De, at fredselskende mennesker er kujoner?

– Nej, jeg ser bare grundlæggende menneskenaturen som krigersk. Jeg mener ikke, at man skal stimulere denne egenskab, men jeg mener heller ikke, man skal ignorere den.

– Og De mener ikke, at kanoner og krigsskibe og morterild er med til at stimulere den?

– Noget af det, jeg forsøger at vise i kong Godfred, er jo netop, at verden altid har været præget af krige. Havde Bismarck angrebet os, hvis vi havde haft et stærkere militær? Hvis vi havde stået sammen i Norden?

Volquartz så overlegent på ham.

– Tror De ikke, det er på tide at glemme naget til Tyskland. Føler De dem måske tryk ved Rusland? De er jo våbenfør. De er et begavet ungt menneske. Brug Deres pen. Brug Deres stemme. Til at indgyde os håb og optimisme, frihed for tanken ...

Lars følte sig dybt nedslået. Muligvis hørte Volquartz ikke selv hykleriet. Men det var jo ytringsfriheden, han selv netop havde nægtet Lars.«

Citatet illustrerer på fornem vis det forhold, at selvsagt skal kunsten være upolitisk, men dette kan naturligvis aldrig betyde, at kunstneren

Anmeldelser

er sat uden for tid og sted, ikke længere tilhører denne verden. Man kan måske udtrykke det sådan, at kunstneren som alle andre orienterer sig politisk, men at han, hvor han ikke vil være propagandist, har et naturligt tilhørsforhold til ting, der er givne, såsom at se verden, som den er, og ikke som han ønsker, den skal være. Såsom at ville forsvare sit land, om nødvendigt er. Denne realitetssans, man havde nær sagt realisme, gør så også kunstneren immun over for alle typer af programmerklæringer, der, hvor de end måtte komme fra, efterlader kunstneren med en noget fad smag i munden, med en fornemmelse af, at hans kunst slet ikke er noget i sig selv, men først bliver det, når politikken erobrer den, og derfor også på samme tid gør den kønsløs og intetsigende, da den så netop er holdt op med at være kunst, og i stedet blot er blevet endnu et indslag i den almindelige politiske stillingtagen for og imod, hvad det nu måtte være.

Det ville være ganske fejlagtigt, hvis man af ovenstående skulle have fået det indtryk, at Michael Larsen blot tager stilling til fordel for det modsatte hold, i dette tilfælde Højres krampagtige villen holde sig fast til magten, koste hvad det koste ville. Som Lars Mikkelsen, som ubestrideligt er Michael Larsens helt, beskrives: »Lars var fritænkter, konfessionsløs, upolitisk, vantro. Han var foragtet af de hellige, udstødt af de andre ikke-troende, der med en fanatisme, der var de kristne værdig, forlangte en betingelsesløs bekendelse af konvertitten til det omvendte evangelium. Kong Godfred var ikke Ingemannsk nok til højre, ikke forherligende nok. For venstre og de radikale var den ikke afstandtagende nok«. Endnu engang bliver det i et smukt sprog gjort klart, at Lars Mikkelsens genvordigheder opstår af det forhold, at han ikke vil vælge side. Han insisterer på at få lov at være kunstner i sin egen ret, og hans gang på jorden bliver derefter, bliver tung at gå.

Michael Larsen kommer i sin gennemhegling af Nathan Adler/Ge-

Anmeldelser

org Brandes vidt omkring og således også ind på Adlers værk om Kierkegaard fra 1877. Michael Larsen lader sin hovedpersons fortrolige, Mønster, konstatere, at »I dag husker folk kun, at Kierkegaard sloges med præsterne, ikke hvorfor. Kampen gjaldt det helt centrale hos filosofpen«. Da Mønster bliver spurgt, hvad var da det centrale hos Kierkegaard, svarer Mønster: »Kristendommen. Derom hersker der ingen tvivl. Hr. Mikkelsen vil måske oven i købet indvende, at det netop er svagheden ved Kierkegaard, og det er jo et synspunkt. Men at konstruere en syntese, der er grebet ud af den blå luft, som dr. Adler gør, er utilstedeligt«. Michael Larsen får igen, ved brug af den skønlitterære form, sat en pointe på plads. Adler/Brandes egentlige formål med at skrive værket om Kierkegaard var at sværte kristendommen mest muligt, og han tager Kierkegaard til indtægt for synspunkter, denne aldeles ikke havde, eftersom Kierkegaards anliggende var et opgør med kirken i Danmark, ikke med kristendommen.

Der er en lang række interessante observationer i Michael Larsens bog, og jeg vil nøjes med at hæfte mig ved et forhold mere, nemlig det moderne gennembruds karakter af en ny religion til erstatning for den gamle. Michael Larsen lader en dansk jøde, Jacob Levi, udtale, at »Men for mig at se har han indledt et korstog mod religionerne, der i sig selv er næsten religiøst«. Og længere henne lader han Lars Mikkelsen tænke »Dr. Adler havde i virkeligheden ingen intentioner om at afskaffe Gud – han ønskede at erstatte ham«. Og endelig udtaler Mikkelsen under en samtale med en ung dame, at »Jeg begriber slet ikke hele den besættelse af Gud. Det er, som om de, der har afsværget sig troen, i virkeligheden er dem, der er mest besatte af tanken om ham«. Michael Larsen viser godt blik for den erfaring, vi et antal gange har gjort, nemlig denne at de, der mest støjende gør os opmærksom på, at religionen jo blot er barnlig og farlig overtro, stort set altid er identiske med dem, der for alvor demonstrerer, at de, hvis de kommer til magten

Anmeldelser

under den ene eller anden form, udviser et snæversyn og en intolerance, der er omvendt proportional med deres erklærede hensigter.

Michael Larsen har skrevet en særdeles tankevækkende bog. Det kan ikke roses nok, at han med *Den Store Tid – Aftenlandet* har vovet at gøre op med ikonet Georg Brandes. Det er fortsat i al for høj grad sådan, at det moderne gennembrud slet ikke diskuteres, slet ikke sættes under kritisk lys, men i stedet ses som en bevægelse, der ikke må stilles spørgsmål til, og da kun under truslen om at blive stemplet med den kulturradikale elites yndlingsskældsord, reaktionær. Man kan jo smage på ordet et øjeblik. Reaktionær. Slås det op i Gyldendals Dansk Fremmedordbog fra 1999, bliver det i den politiske betydning defineret som bagstræv, stræben efter tilbagevenden til en tidligere tilstand. Ikke sandt, man mærker hensigten og bliver forstemt. Det har jo i en lang årrække været sådan, at den blotte tanke om menneskeheden som ikke med nødvendighed fremadskridende mod stadig større perfektion forårsager den største ophidselse hos fremskridtets forsvarere. Den engelske forfatter C.S. Lewis har formuleret den reaktionære position sådan, at den sandt progressive er den, der har modet til at gå tilbage og påpege, hvor det gik galt, og er følgelig også den, der langt bedre end de kun progressive kan anvise de rette korrektioner. Man kan med rette håbe, at Michael Larsens fortsættelse af *Den Store Tid – Aftenlandet* kan leve op til dette bind. I så fald er der forhåbentlig blevet slået endnu nogle brecher i den mur eller rettere den åndsretning, der går under navnet kulturradikalisme, og som fra sin fødsel har haft en grundstemning af formørkelse ved sig, nedbrydende og hadende, som den altid har været.

Morten Uhrskov Jensen